

І. О. ЛИЧЕНКО,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»

ЗАКОННИЙ ІНТЕРЕС ГРОМАДЯН У СФЕРІ ВЛАСНОСТІ ЯК ЮРИДИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Протягом останніх десятиріч розвиток України відзначався значною інтенсивністю законодавчих реформ, масштабами зміни законодавства та реформуванням державних інституцій. Формування національної моделі правового регулювання сфери суспільних відносин щодо захисту прав та законних інтересів громадян у сфері власності потребує впровадження у національне законодавство найкращих взірців правових норм, які здатні найбільш ефективно забезпечити захист правових можливостей людини у сфері власності. Проблеми захисту законних інтересів громадян у сфері власності охоплюють складні теоретичні і практичні питання, що потребують розв'язання, вивчення, дослідження. Однак їх розв'язання можливе лише у результаті змістовного аналізу самої категорії «законний інтерес», формування цілісного уявлення про неї як про специфічний феномен юридичної науки. Розуміння правової природи законного інтересу повинно бути сформованим у результаті вирішення теоретичних протиріч, виокремлення характерних ознак цього правового феномену.

Філософсько-правовим підґрунтям для розуміння змісту цієї категорії стали наукові погляди К. Гельвеція, який інтерпретував інтерес як основу функціонування людей, засіб подолання страждань [2, с. 158] та виокремлював закон інтересу як основу буття людей, те, що за зразком закону руху упорядковує духовний світ [1, с. 34]. У продовження цієї думки П. Гольбах та Д. Дідро вбачали в інтересі мотив людського функціонування [3, с. 31; 142, с. 214], а Г.В.Ф. Гегель розглядав його як першопричину людських поступків, рушійну силу розвитку [4, с. 151]. Однак на науковому рівні вперше «законний інтерес» виокремив російський вчений Г. Шершеневич. Він вказував на те, що члени суспільства спрямовують свою діяльність на відстоювання прав, протидію порушенню законних інтересів [10, с. 293].

У нашій державі наявні понад 650 нормативно-правових актів, зміст яких містить категорію «законний інтерес», при цьому офіційного тлумачення цього терміну досі немає, законодавець не дефініює зміст цієї категорії. Подекуди законодавець визнає очевидність існування законного інтересу, ставлячи його в ряд з правами та свободами. Наприклад, в ст. 89, 121, 140 Конституції України та ст. 12,13, 21, 49, 51 КАСУ йдеться про суспільні інтереси, інтереси громадян, держави.

Різноманіття теоретичних трактувань правової категорії «законний інтерес» дозволяє виокремити три ключові: вони є морально-правовим прагненням людини, так званим «передправом», що виникає до інституалізації права як такого [6]; юридичним дозволом на певну діяльність, що отримав об'єктивне юридичне закріплення [7]; це явище тотожне суб'єктивному юридичному праву [9].

Щодо таких підходів є деякі зауваження. Безумовно, законний інтерес не можна вважати певним дозволом, оскільки дозволеність передбачає певну згоду когось на реалізацію конкретних дій, тоді як законний інтерес визначається психологічним станом особи, зумовлений лише свідомим прагненням, що не суперечить закону. Це прагнення не зумовлене імперативною вказівкою жодного суб'єкта, не ініціюється, не визначається чи обмежується жодним органом чи державою загалом.

Неправильним є й намагання ототожнити законний інтерес і юридичне право, зважаючи на те, що останнє визначає зобов'язуючу поведінку суб'єктів, обов'язкам яких кореспондує це право. Виправданим є те, що законні інтереси зумовлюють формування суб'єктивних прав, у процесі постійної реалізації, під впливом зацікавленості держави в підтриманні таких інтересів та укорінення практики їх застосування, вони можуть трансформуватися в суб'єктивні права, однак визнавати ці поняття тотожними неправильно.

Гарантування юридичної можливості вчиняти певні дії можливе, коли, переконавшись в доцільності для держави конкретних суспільних відносин, держава втілює у положеннях закону усталену практику. При цьому законні інтереси громадян щодо власності сформовані з індивідуальних законних інтересів громадян, водночас вони виступають першоосною формування суб'єктивних прав. У широкому розумінні суб'єктивне право є гарантованою державою за допомогою положень об'єктивного права юридичною можливістю вчиняти певні дії, вимагати від зобов'язаного суб'єкта відповідної діяльності, можливості здійснювати звернення у разі потреби до органів влади щодо захисту [5, с. 145].

При цьому слід зважати, що законні інтереси можуть відображатися в положеннях законодавства, або лише зумовлюватися його змістом. Найвагомішою ознакою цього інтересу виступає легітимність, та законна можливість втілення у життя. З цього приводу, видається слушним: «Для того, щоб інтерес особистості був визнаний законним, він повинен бути непротиправним» [8, с. 183].

Під впливом цих підходів можна визнати складність категорії «законний інтерес». Безумовно, вона відображає безпосередній зв'язок з суб'єктивними правами, обов'язками, свободами, доповнює правовий статус особи, за змістом є правовою можливістю, що спрямована на задоволення потреб людини, відповідає вимогам закону та принципам права, зумовлена мотиваційним станом людини.

Таким чином законний інтерес громадян у сфері власності можна визначити як можливість вчинення певної дії або утримання від їх вчинення, зумовлену мотиваційним станом особи, яке спонукає його до реалізації потреб, пов'язаних зі збереженням і примноженням об'єктів права власності, реалізується завдяки гарантованості володіння, користування і розпорядження майновими благами в державі і існуванню системи органів держави, уповноважених забезпечувати захист цих можливостей.

Законні інтереси громадян у сфері власності перебувають у тісному зв'язку з іншими елементами адміністративно-правового статусу громадян.

Вони є основою виникнення суб'єктивних прав громадян у сфері власності, доповнюють їх у тих сферах, де норми права не здатні чітко регламентувати втілення потреб щодо володіння, користування та розпорядження майном. Власне суб'єктивні права є однією з форм втілення в життя законних інтересів. Цікавим є той факт, що іноді громадяни жертвують частиною законних інтересів з метою реалізації більш суттєвих для них суб'єктивних прав. Прикладом добровільного обмеження таких законних інтересів є укладення ряду угод з метою забезпечення схоронності майна, проведення потрібних комерційних операцій з майном, наприклад угод між власниками майна та підрозділами Національної поліції щодо охорони об'єкта права власності, з митними та митними ліцензійними складами щодо тимчасового розміщення майна на даних складах, договорів оренди тощо.

З іншого боку, законні інтереси громадян перебувають у постійному діалектичному зв'язку з юридичними обов'язками громадян щодо належного утримання майна, яке їм належить на праві власності, забезпечення його безпечного впливу на життя та здоров'я громадян, навколишнє природне середовище, обов'язком сплачувати необхідні платежі у зв'язку з утриманням об'єктів права власності тощо. Дані юридичні обов'язки є системою обмежень та

заборон, які здатні скерувати законні інтереси у певному руслі, служити поштовхом для виникнення нових законних інтересів.

Таким чином, триада таких елементів як суб'єктивні права, юридичні обов'язки та законні інтереси утворюють складну, формально визначену і водночас динамічну систему, яка піддається самоорганізації та саморегулюванню, еволюції у зв'язку з розвитком суспільства, його потреб та можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гельвецій К. А. Об уме. Москва : Соцэкгиз. 1938. 395 с.
2. Гельвецій К. А. Сочинения : в 3-х т. Москва : Мысль. 1974. Т.2. 1974. 603 с.
3. Гольбах П. А. Избранные произведения : в 2-х т. Москва : Соцэкгиз, 1963. Т.1 1963. 715 с.
4. Гончарова А. Н. Проблема согласования общественных и личных интересов в процессе построения гражданского общества: монографія. Красноярск : Краснояр. гос. Ун-т., 2001. 160 с.
5. Матузов Н.И. *Личность. Права. Демократия. (теоретические проблемы субъективного права)*. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1972. 294 с.
6. Матузов Н. И. *Правовая система и личность*. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1987. 294 с.
7. Михайлов С. В. *Категория интереса в гражданском (частном) праве* : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. Москва, 2000. 255 с.
8. Муромцев С. А. *Определение и основное разделение права*. Москва : Типография А. И. Мамонтова , 1879. 240 с.
9. Сенников И. Е. *Законный интерес как форма выражения правовых возможностей (дозволений) и объект судебно-правовой защиты. Право: теория и практика*. 2003. № 3894. URL: <http://www.yurclub.ru/docs/pravo/1403/13.html> (дата звернення: 20.02.2020).
10. Шершеневич Г. Ф. *Общая теория права. Философия права*. Москва : Издание Бр. Башмаковых, 1910. Том 1. Выпуск 1–4 : Часть теоретическая. 1910. 839 с.